

Tóth Pál Péter

Egy évtized után*

(A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás
1990 és 2000 között)

One Decade

(International Migration Affecting Hungary Between
1990 and 2000)

Regarding international population change, Hungary played an increasingly important role – both as a transit and a target country – during the examined period. The main dilemma of the author is the following: should the government assist the immigration of Hungarians from the neighbouring countries in order to solve the demographic and labour problems in Hungary or should it promote that they prosper in their home country.

Másfél évtizeddel ezelőtt aligha gondolhatta valaki, hogy a XX. század utolsó évtizedében összeroppan az a világrendszer, amely a dolgozó tömegek anyagi, szellemi felemelkedésének ígéretével egy szabad, kizsákmányolástól mentes világ megvalósítását tűzte ki célul. E változás hatására – a bolsevik típusú hatalmi-politikai struktúra és intézményrendszer felszámolásával párhuzamosan – a szovjet érdekszférához tartozó országokban, így Magyarországon is az élet minden területén radikális változások játszódtak le. A következőkben a bekövetkezett változások egy összefüggéséről, a nemzetközi vándormozgalom 1990 és 2000 közötti magyarországi fejlődéstörténetéről és a közeli jövőben várhatóan lejátszódó migrációs mozgásokról szólnunk.

Célunkat azonban – az ezen a területen meglévő hiányosságok, szakmai, módszertani problémák miatt – csak részben tudjuk megvalósítani, mert az országot a '90-es évek elején érintő, gyors intézkedést igénylő, nagymértékű népességmozgás nem tette lehetővé, hogy a nemzetközi migráció intézményei a megváltozott feltételeknek megfelelően fokozatosan épüljenek ki, s hogy ezekben új szemléletű, felkészültségű hivatalnokai kar kezdhesse meg tevékenységét. Számos gond forrása a meglévő migrációs adatok pontatlansága is, hiszen a nemzetközi vándorlás mérése, a migrációra vonatkozó adatok összegyűjtése bonyolultabb feladat, mint az egyéb népmozgalmi tényezők vizsgálata. Ez a hazánkba érkező külföldiekre, illetve azokra, akik közülük vissza vagy egy harmadik országba vándorolnak éppen úgy vonatkozik, mint azokra a magyar állampolgárokra, akik huzamosabb ideig külföldön tartózkodtak, majd onnan visszatértek.

1. A magyar állampolgárok nemzetközi vándorlása 1990 és 2000 között

1990 után a Magyarországra vándorló külföldi állampolgárokkal kapcsolatos hazai kutatásokkal párhuzamosan joggal fogalmazódott meg, hogy a magyar állampolgárok migrá-

ciós mozgásával összefüggésben is készüljenek elemzések. A migrációhoz való megváltozott viszony ellenére azonban ma sem tudjuk, hogy a magyar állampolgárok közül évente hányan hagyják el az országot, és hányan vándorolnak vissza.¹ A bejelentett kiutazások száma oly csekély, s csak azoknak a számát tudjuk, akik a magyar állampolgárságról lemondanak.² Hazai források alapján tehát nem lehet megállapítani a huzamosabb ideig külföldön tartózkodó és az évenként visszatért magyar állampolgárok számát, csupán azokat, akik ezt bejelentették. Éppen ezért a külföldi források segítségével tettünk kísérletet a magyar állampolgárok nemzetközi vándormozgalmának feltárására.³

A II. világháború előtt Magyarországról az európai országok közül mindenekelőtt Ausztriába és Németországba vándoroltak. E két ország mellett célszádként Hollandiát, Franciaországot, Angliát és Olaszországot, a tengeren túlról pedig az Amerikai Egyesült Államokat és Kanadát kell még említenünk. A XX. század utolsó évtizedének adatai azt mutatják, hogy ezek az országok a magyar migránsok számára ma is vonzóak. Az elmúlt évtizedben a külföldön regisztrált magyar állampolgárok több mint 80 százaléka Németországban élt. Németország után Ausztria, Svájc, az Egyesült Királyság, Svédország, Olaszország és Hollandia következett a sorban. Belgium az évtized során 720 és 1020 fő között fogadott évenként magyar bevándorlót, a többi ország viszont már csak jóval jelentéktelenebb számmal szerepelt (1. táblázat).

A külföldön regisztrált magyar állampolgárok száma, az 1990. és az 1991. év bizonytalanságai után – 1992 és 1999 között enyhe hullámszerűség mellett – kiegyensúlyozott képet mutat. Számuk az 1992. évi 64 741 főről előbb jelentősen, közel 13 százalékkal, majd csupán egy százalékat alig meghaladóan emelkedett 75 000 fölé. E csúcs után 1995-től a magyarok száma fokozatosan csökkent. Jelentősebb, közel 10 százalékos csökkenést az 1998. és az 1999. év adatai mutatnak. A változást lényegében a Németországban élő regisztrált magyarok számában bekövetkezett elmozdulások okozták.

¹ 1992. évi LXVI. (XI. 30.) törvény [26. paragrafus, (2) bekezdés] szerint az a személy, aki „a Magyar Köztársaság területét külföldi letelepedés szándékával elhagyja, illetőleg hogy három hónapon túl külföldön tartózkodik, a lakóhelye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzőjénél vagy az illetékes külföldi külképviseleti hatóságnál kell bejelentenie.”

² 1990 és 2000 között a huzamosabb ideig külföldön tartózkodó magyar állampolgárok közül összesen 6785-en jelentették be távozásukat a polgármesteri hivatalban. Kivándorlási szándékukat a legtöbbször 1990-ben jelentették be. Az ezt követő években a bejelentési kedv csökkent, majd 1995-től növekedett, 1998-tól azonban ismét jelentéktelenné vált. 2000-ben például összesen 332-en éltek ezzel a lehetőséggel.

³ A különböző országokba letelepedési szándékkal érkező magyar állampolgárokkal kapcsolatos adatokat a *Recent demographic developments in Europe 1999*. Council of Europe Publishing, 1992–1999. című kiadvány segítségével tekintjük át. A kézikönyv csak azokat az adatokat tartalmazza, amelyeket az egyes országok az Európai Uniónak megküldtek. Ennek következtében például a volt szocialista országok és Ausztria esetében nem, vagy csak hiányosan közöl adatot. Ez különösen Ausztria esetében zavaró, ahol nem csupán 1991-ben tartózkodott több mint tízezer magyar állampolgár.

Európa országában regisztrált magyar állampolgárok száma, 1990–1999

Országok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	% N = 36 437	% N = 24 183	% N = 64 741	% N = 74 358	% N = 75 169	% N = 73 563	% N = 73 104	% N = 72 862	% N = 69 279	% N = 62 656
Ausztria	n. a.	43,65	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Azerbajdzsán	n. a.	n. a.	0,01	n. a.	n. a.	n. a.	0,00	0,00	0,00	0,00
Belgium	n. a.	3,11	n. a.	0,97	0,98	n. a.	1,22	1,30	1,39	1,63
Dánia	n. a.	n. a.	0,45	0,39	0,40	0,45	0,46	0,54	0,53	0,60
Egyesült Királyság	n. a.	8,27	n. a.	4,03	3,99	4,35	2,74	4,12	n. a.	n. a.
Finnország	n. a.	1,27	0,58	0,52	0,51	0,55	0,57	0,56	0,66	0,81
Franciaország	7,92	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Görögország	2,43	n. a.	1,42	1,28	0,75	0,73	0,75	0,80	0,83	n. a.
Hollandia	n. a.	4,29	n. a.	1,59	1,65	1,54	1,55	1,60	1,84	2,24
Izland	n. a.	0,07	0,03	0,04	0,05	0,04	0,05	n. a.	0,06	0,07
Liechtenstein	0,02	0,04	0,01	0,01	0,01	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.

n. a.: A forráskiadvány az adott helyen nem közöl adatot.

* 1990. január 1-jén az NDK-ban élő magyarok száma 13 424 fő volt.

Forrás: *Recent demographic developments in Europe*. Council of Europe Publishing, 1992–1999.

A táblázat folytatódik!

Országok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	évben Európában élő regisztrált magyarok									
	% N = 36 437	% N = 24 183	% N = 64 741	% N = 74 358	% N = 75 169	% N = 73 563	% N = 73 104	% N = 72 862	% N = 69 279	% N = 62 656
Németország	86,80	n. a.	87,12	82,62	82,74	78,84	79,33	77,88	80,41	83,04
Norvégia	n. a.	0,96	0,34	0,29	0,28	0,28	0,28	0,30	0,33	0,38
Olaszország	2,73	4,76	2,25	v1,81	2,62	2,70	2,95	3,26	3,81	n. a.
Portugália	0,10	n. a.	n. a.	n. a.	0,10	0,11	0,11	0,11	0,13	0,15
Románia	n. a.	n. a.	n. a.	0,07	0,05	0,05	0,04	0,03	0,04	0,04
San Marino	n. a.	0,00	n. a.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Spanyolország	n. a.	0,78	0,43	0,29	n. a.	0,28	0,30	0,32	0,43	0,57
Svájc	n. a.	19,53	7,27	6,09	5,86	5,69	5,41	5,07	5,26	5,68
Svédország	n. a.	13,05	n. a.	n. a.	n. a.	4,38	4,17	4,04	4,22	4,71
Szlovénia	n. a.	0,22	0,09	n. a.	n. a.	n. a.	0,04	0,05	0,06	0,07
Európa összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

n. a.: A forráskiadvány az adott helyen nem közöl adatot.

* 1990. január 1-jén az NDK-ban élő magyarok száma 13 424 fő volt.

Forrás: *Recent demographic developments in Europe*. Council of Europe Publishing, 1992–1999.

Az európai országokba évenként bevándorló magyarok adatait is kigyűjtöttük (2. táblázat). Ez esetben is nemcsak több ország (például Ausztria, Franciaország, Olaszország stb.), hanem országonként több év adata is hiányzik. A bevándorló magyarok döntő többségét minden évben ez esetben is a Németországba vándorlók adták. Arányuk 84 és 95 százalék között változott. 1993-ban számuk megközelítette a 30 ezret. E csúcs után, 1998-ra a magyar bevándorlók száma több mint 50 százalékkal csökkent. Ezzel párhuzamosan a Dániába, Hollandiába, Svájcba, Svédországba, Romániába és kisebb mértékben Finnországba, Lengyelországba és Szlovákiába vándorló magyarok évenkénti száma alig változott. A Kanadába és az USA-ba bevándorló magyar állampolgárok száma (1991-es adat) pedig jelentősen elmaradt a Németországba vándorlókétól.

A vizsgált évtizedben az európai országokból évenként kivándorló magyar állampolgárok száma jelentős mértékben ingadozott (3. táblázat). 1992-ben, 1991-hez viszonyítva közel 50 százalékkal csökkent a kivándorló magyarok száma, 1993-ban viszont 1992-höz képest több mint ötszörösére növekedett. Az ezt követő években ez a szám a 30 ezer főt is meghaladó szintről 1996-ra 25 ezerre, majd 1998-ra 18 ezerre süllyedt. Azt azonban, hogy hová vándoroltak tovább, mint ahogyan arról már korábban említést tettünk, nem tudjuk.

1998-ban az európai országokban összesen 14 249 magyar bevándorlót regisztráltak (lásd a 2. táblázatot). Ezt a számot 3958-cal haladta meg azoké, akik ugyanabban az évben tovább vándoroltak. Nem ismeretes, hogy az egyes országokba bevándorló magyarok honnan érkeztek és az sem, hogy közülük a továbbvándorlók hová mentek. Ennek következtében nem lehet megállapítani a Magyarországról érkezők és a Magyarországra távozók számát, s természetesen a bevándorlás, illetve a továbbvándorlás okairól sem tudunk semmit. Egyéb ismeretek alapján azonban joggal feltételezhetjük azt, hogy a nyugat-európai országokból elvándorlók egy része a megváltozott hazai politikai viszonyok következtében elérve a nyugdíjkorhatárt visszaköltözik Magyarországra.

A magyar állampolgárokra vonatkozó migrációs adatok összességében azt mutatják, hogy az Európai Unió országai közül Németországnak mint célországnak kitüntetett helye van. Az 1998. január 1-jei állapot szerint ebben az országban 55 700 magyar állampolgárságú személy élt. Egy évvel később számuk 52 029 főre csökkent. A magyar állampolgárok százalékos aránya a Németországban élő külföldi állampolgárok között jelentéktelen, mindössze 0,7 százalék.⁴ 1998-ban 14 036 magyar állampolgár érkezett Németországba. Figyelembe véve a 12 805 főnyi elvándorlót elmondhatjuk, hogy a magyarok 1998. évi németországi vándorlási egyenlege 1231 fős pozitívumot mutatott. A Németországban élő külföldi állampolgárok közül 1997-ben 278 662-en kapták meg a német állampolgárságot, közöttük 911 magyar állampolgár. Egy évvel később, tehát 1998-ban az új német állampolgárok száma 291 331-re nőtt, közöttük azonban már csak 652 fő magyar állampolgár található.⁵

⁴ A Németországban élő külföldiek száma 1998. december 31-én 7 319 500 fő volt, egy évvel később, 1999. december 31-re ez a szám 7 343 600 főre nőtt.

⁵ Statistisches Bundesamt. Stat. Jahrbuch 2000. 65., 66., 80., 82.

Európa országaiba, illetve Izraelbe, Kanadába és az USA-ba bevándorló magyarok száma, 1991–1998

Célszágok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
	évben bevándorló magyarok							
	% N = 20 971	% N = 1346	% N = 30 049	% N = 27 768	% N = 21 350	% N = 22 293	% N = 19 927	% N = 14 249
Belgium	0,05	7,28	0,42	n. a.	n. a.	0,74	1,03	1,49
Csehország	n. a.	n. a.	n. a.	0,09	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Dánia	0,57	5,94	0,42	0,55	0,50	0,83	0,81	1,24
Egyesült Királyság	1,43	n. a.	n. a.	5,04	n. a.	4,49	4,13	n. a.
Észtország	n. a.	n. a.	0,00	n. a.	n. a.	0,00	n. a.	0,02
Fehéroroszország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,04
Finnország	0,45	4,46	0,06	0,14	0,10	0,19	0,27	0,58
Görögország	n. a.	n. a.	0,24	0,28	0,60	0,51	n. a.	n. a.
Hollandia	1,11	22,73	0,87	0,81	1,42	2,06	2,76	3,94
Horvátország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,15	n. a.	n. a.
Izrael	1,10	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Izland	0,04	0,30	0,04	0,03	n. a.	0,04	0,04	0,06
Kanada	3,54	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Lengyelország	0,15	2,82	0,18	0,06	0,12	0,17	0,19	0,24
Lettország	n. a.	n. a.	n. a.	0,01	0,00	n. a.	n. a.	0,02
Litvánia	0,31	0,74	n. a.	n. a.	n. a.	0,00	0,03	0,01
Luxemburg	0,15	3,64	0,13	0,21	0,30	0,36	0,35	0,48
Macedónia	n. a.	n. a.	n. a.	0,00	0,01	n. a.	n. a.	n. a.
Moldova	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,00	n. a.	n. a.	n. a.
Németország	79,89	n. a.	95,35	89,50	92,75	87,41	89,75	80,35
Norvégia	0,14	2,82	0,18	0,17	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Oroszország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,01	0,00	n. a.	0,61
Románia	n. a.	7,88	0,30	0,22	1,31	0,46	1,76	2,92
San Marino	0,01	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,00	n. a.	n. a.
Spanyolország	n. a.	n. a.	0,04	0,07	0,07	n. a.	n. a.	n. a.
Svájc	2,13	22,73	1,10	1,08	1,17	1,16	1,71	2,50
Svédország	1,61	15,08	0,50	0,70	1,01	0,98	1,13	1,13
Szlovákia	n. a.	3,57	0,15	0,13	0,17	n. a.	0,19	0,22
Szlovénia	n. a.	n. a.	0,01	0,01	n. a.	0,01	0,01	0,02
Ukrajna	n. a.	n. a.	n. a.	0,90	0,44	0,43	n. a.	n. a.
USA	7,31	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

n. a.: A forráskiadvány az adott helyen nem közöl adatot.

Forrás: *Recent demographic developments in Europe 1999*. Council of Europe Publishing, 1992–1999.

**Európa országaiból kivándorló magyarok száma,
1991–1998**

Ország	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
	évben kivándorló magyarok							
	% N = 9919	% N = 5508	% N = 26 433	% N = 30 638	% N = 26 328	% N = 25 124	% N = 20 307	% N = 18 207
Belgium	n. a.	1,09	0,32	n. a.	n. a.	0,35	0,69	0,63
Dánia	0,67	1,09	0,39	0,42	0,28	0,38	0,47	0,62
Egyesült Királyság	n. a.	n. a.	n. a.	5,22	n. a.	11,14	3,27	n. a.
Észtország	n. a.	n. a.	0,00	n. a.	0,03	0,01	n. a.	n. a.
Finnország	0,19	1,16	0,12	0,13	0,08	0,12	0,14	0,24
Hollandia	1,05	3,01	0,69	0,45	0,67	0,94	1,13	1,52
Horvátország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,01	n. a.	n. a.
Izland	0,09	0,02	0,03	0,00	0,01	n. a.	0,04	n. a.
Lengyelország	0,15	0,16	0,03	0,03	0,04	0,04	0,06	0,03
Lettország	n. a.	n. a.	n. a.	0,00	n. a.	n. a.	0,01	0,03
Litvánia	0,03	0,11	0,00	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Luxemburg	0,08	0,15	0,07	0,08	0,04	0,05	0,11	0,35
Moldova	n. a.	n. a.	0,00	0,02	0,02	0,01	0,02	n. a.
Németország	90,54	n. a.	81,82	83,55	85,56	76,97	89,39	83,92
Norvégia	0,34	0,71	0,10	0,14	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Oroszország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,12	0,12	0,09	0,58
Örményország	3,38	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Románia	n. a.	85,80	13,90	5,79	9,53	5,91	6,32	6,94
Svájc	2,68	4,27	0,82	0,77	0,65	0,91	0,81	1,38
Svédország	0,78	2,11	0,35	0,60	0,52	0,49	0,67	0,37
Szlovákia	n. a.	0,33	0,05	0,03	0,03	n. a.	0,07	0,11
Szlovénia	0,02	n. a.	0,02	n. a.	n. a.	n. a.	0,01	n. a.
Ukrajna	n. a.	n. a.	n. a.	2,76	2,43	2,55	n. a.	n. a.
Európa összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

n. a.: A forráskiadvány az adott helyen nem közöl adatot.

Forrás: *Recent demographic developments in Europe 1999*. Council of Europe Publishing, 1992–1999.

A fentiekben bemutatott adatok tükrében azt mondhatjuk, hogy 1990 és 1999 között az európai országokban regisztrált január 1-jei magyar népesség létszámának íve egy kissé féllodas halom metszeti képéhez hasonlít. 1990-hez viszonyítva 1996-ra ugyanis mintegy 26 százalékos létszámnövekedés, majd e csúcs után az évtized végére fokozatos létszámsökkenés következett be. A változás eredményeképpen 1999. január 1-jén a magyar állampolgárok összlétszáma a táblázatban szereplő országokban nem érte el a 63 ezer főt. Ennek alapján pedig feltételezhető, hogy az európai magyar migránsok 1999. január 1-jei száma még akkor sem haladta meg a 80 ezret, ha a fenti adatot az Ausztriába, Olaszországba és Gö-

rögországba vándorló magyar állampolgárok számával kiegészítjük.⁶ *Összegzésként az eddig feltárt adatok tükrében talán megkockáztatható az az állítás, hogy a világ különböző országaiban a XX. század végén nagy valószínűséggel kb. 100 ezer magyar állampolgár élt.*

A továbbiakban röviden a magyar állampolgárságról lemondottakról szólunk (4. táblázat). Meglepetést okozhat, hogy a rendszerváltoztatás az állampolgárságról lemondók évenkénti számának alakulásában nem okozott változást. 1960 és 2000 között ugyanis a magyar állampolgárság kötelékéből kilépők száma alig változott. Ennek következtében 1990-et követően – mint azt megelőzően is – évenként, némi ingadozás mellett, továbbra is körülbelül ezren mondanak le magyar állampolgárságukról.

4. táblázat

**A magyar állampolgárságról lemondott személyek száma,
1990–2000⁷**

Év	Fő
1990	1 184
1991	436
1992	1 148
1993	2 084
1994	1 688
1995	1 413
1996	1 022
1997	887
1998	850
1999	778
2000	748
1990–2000	12 238

**2. A huzamosabb ideig Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok
1990 és 2000 között**

1990 és 2000 között a világ több mint százötven országából összesen 232 417-en vándoroltak az országba, s legtöbben 1990-ben, a legkevesebben pedig 1994-ben. Ezt követően minden évben növekedett az évenként belépők száma, melynek következtében, az évtized utolsó két évében, számuk már a 20 ezret is meghaladta. Ugyanezen az időszak alatt 101 243 külföldi hagyta el az országot. Az évtized alatt közel százezren kapták meg a ma-

⁶ Az Arbeitsmarktservice Österreich adatai alapján Ausztriában az engedéllyel munkát vállaló magyarok száma 1995-ben 9632, 1996-ban 9164, 1997-ben 8865 és 1998-ban 8675 fő volt.

⁷ Lásd: Tóth Pál Péter: A nemzetközi vándormozgalom népességszámot befolyásoló szerepéről. In: *Schengen. A magyar–magyar kapcsolatok az Uniós vízumrendszer árnyékában.* Lucidus Kiadó, Bp. 2003.

gyar állampolgárságot, akiknek egy része még 1990 előtt, más része viszont már a vizsgált időszakban érkezett. A státusos menekültek száma pedig 5208 fő volt.

Az 5. táblázat adatai a vizsgált időszak migrációs mozgásának sarokpontjai. Az adatok a bevándorló és az egyéb státusú összes belépők, illetve a bevándorló és az egyéb státusú összes kilépők ország-csoportonkénti számát és százalékos megoszlását mutatják.⁸ Megállapítható, hogy a belépők és kilépők között a szomszédos országok állampolgárai dominálnak, illetve hogy a belépőkhöz viszonyítva az országot valamilyen ok miatt elhagyók száma jelentős. Feltűnő, hogy amíg a szomszédos országok esetében 32,6 százalék a kilépők belépőkhöz viszonyított százalékos aránya, addig a többi országcsoport esetében közel 70, vagy a 70 százalékot is meghaladja.

5. táblázat

**A belépő és a kilépő külföldi állampolgárok száma és százalékos megoszlása
1990 és 2000 között**

Országocsoport	Belépők		Kilépők	
	szám	%	szám	%
Szomszéd országok	162 357	69,9	52 977	52,3
EU-tagállami	21 625	9,3	14 509	14,3
Amerika	6 027	2,6	4 293	4,2
A többi ország	42 401	18,2	29 464	29,2
Összesen	232 417	100,0	101 243	100,0

A XX. század utolsó évtizedének hazai vándorlási egyenlegét a fenti adatok alapján természetesen csak részben lehet megvonni, ennek ellenére az adatok ebből a szempontból is figyelemre méltóak. A belépők és a kilépők különbözete ugyanis nemcsak összességében volt 131 174 fős többlettel nyereséges, hanem, igaz, különböző mértékben, de minden ország-csoport esetében vándorlási nyereséget könyvelhetünk el. A legnagyobbat, 67,4 százalékot a szomszédos országoknál, a legkisebbet, 28,8 százalékot pedig Észak-Amerika országainak állampolgárainál regisztrálhatunk.

A belépők évenkénti százalékos megoszlása egyértelműen európai túlsúlyt mutat (6. táblázat). Arányuk különösen az évtized első felében évenként az összes belépő 80 százalékát is meghaladta. Az 1996–1997. évi mélypont (71,4%) után arányuk ismét növekszik, 2000-ben már 85,5 százalék volt. Ha a vizsgált évtized egészét nézzük, akkor az összes belépő 83,1 százaléka az európai országokból érkezett. Érdeemes felvillantani a belépők „rétegzettségét” is, hiszen a 83,1 százalék 69 százaléka a szomszédos, 8,1 százaléka az EU és 6 százaléka pedig a többi európai országok állampolgáiraiból tevődött össze. Az amerikai kontinens országainak állampolgáira összesen 3 százalék esett. Az ázsiai országokból érkező állampolgárok aránya 12,3 százalék, az afrikaiakra pedig 1,2 százalék jutott. Tehát az összes nem európai országból érkezők aránya 16,5 százalék volt. (Az ismeretlen állampolgárságú személyek aránya 0,4 százalék volt.)

⁸ A továbbiakban a bevándorló és az egyéb státusú külföldi állampolgárokat *belépőknek*, az eltávozókat pedig *kilépőknek* nevezzük.

**A belépő külföldi állampolgárok állampolgárság szerinti megoszlása,
1990–2000**

Ország	A belépés éve											Átlagos bevándorlás (1990–2000)	Össze- sen
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000		
Ausztria	111	124	69	55	92	136	144	154	130	156	156	121	1 327
Belgium	17	33	20	19	27	27	23	33	28	32	47	28	306
Dánia	10	6	8	19	13	11	8	11	13	9	22	12	130
Finnország	22	27	14	18	23	52	47	36	84	147	132	55	602
Franciaország	73	60	73	79	91	110	173	189	181	195	188	128	1 412
Görögország	222	326	202	216	271	198	186	163	68	66	66	180	1 984
Hollandia	41	44	60	49	56	69	113	104	91	80	88	72	795
Írország	8	4	6	10	10	12	17	13	12	13	22	12	127
Luxemburg	–	–	–	1	2	2	2	1	–	–	1	1	9
Nagy-Britannia	149	160	151	116	153	198	188	208	183	174	149	166	1 829
Németország	533	439	312	314	427	443	579	641	677	820	785	543	5 970
Olaszország	54	81	66	73	82	80	88	73	77	95	99	79	868
Portugália	9	3	1	1	4	7	6	3	8	5	5	5	52
Spanyolország	16	17	8	4	23	17	16	14	12	17	16	15	160
Svédország	78	73	56	57	73	53	74	79	75	77	66	69	761
EU o. össz.	1 343	1 397	1 046	1 031	1 347	1 415	1 664	1 722	1 639	1 886	1 842	1 485	16 332
Horvátország	–	–	162	169	159	219	155	173	311	189	168	155	1 705
Jugoszlávia	426	4 030	3 201	4 976	2 294	1 301	870	836	1 490	2 490	1 777	2 154	23 691
Románia	29 617	10 940	6 489	6 068	4 272	5 101	4 161	3 979	5 504	7 845	8 894	8 443	92 870
Szlovákia	–	–	26	141	155	233	277	268	403	594	1 034	285	3 131
Ukrajna	–	–	1 149	1 223	1 392	1 324	1 426	1 390	1 766	2 420	2 427	1 320	14 517
Szomszédos o. ö.	30 043	14 970	11 027	12 577	8 272	8 178	6 889	6 646	9 474	13 538	14 300	12 356	135 914
Lengyelország	760	191	240	238	257	307	221	199	152	62	75	246	2 702
Norvégia	17	13	2	19	54	128	112	110	120	145	181	82	901
Oroszország	–	–	373	322	368	525	517	371	504	431	311	338	3 722
Svájc	24	36	32	37	39	32	42	57	53	79	75	46	506
Törökország	137	156	82	75	74	126	136	122	97	93	92	108	1 190
Egyéb európai	1 966	2 242	380	141	172	244	231	263	306	455	385	617	6 785
Többi Eu. o. össz.	2 904	2 638	1 109	832	964	1 362	1 259	1 122	1 232	1 265	1 119	1 437	15 806
Európa össz.	34 290	19 005	13 182	14 440	10 583	10 955	9 812	9 490	12 345	16 689	17 261	15 277	168 052
Izrael	146	162	68	82	77	176	193	163	175	215	217	152	1 674
Japán	63	107	76	45	88	93	61	95	135	145	163	97	1 071
Kína	658	2 067	348	488	521	1 206	1 781	1 740	1 282	1 185	1 066	1 122	12 342
Mongólia	46	55	194	120	51	77	178	250	316	290	118	154	1 695
Szíria	131	81	43	51	71	92	88	94	58	69	45	75	823

Ország	A belépés éve											Átlagos bevándorlás (1990-2000)	Össze- sen
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000		
Vietnam	135	113	100	143	109	142	309	366	517	378	199	228	2 511
Egyéb ázsiai	511	391	493	447	478	415	399	347	448	345	409	426	4 683
Ázsia össz.	1 690	2 976	1 322	1 376	1 395	2 201	3 009	3 055	2 931	2 627	2 217	2 254	24 799
	460	431	347	319	444	469	525	411	444	441	365	423	4 656
Kanada	66	56	70	39	58	59	73	54	60	77	48	60	660
Egyéb amerikai	113	97	48	38	52	56	53	41	55	69	71	63	693
Amerika össz.	639	584	465	396	554	584	651	506	559	587	484	546	6 009
Libia	78	53	42	50	67	98	131	67	34	41	34	63	695
Egyéb afrikai	428	243	117	144	170	119	99	129	121	124	123	165	1 817
Afrika össz.	506	296	159	194	237	217	230	196	155	165	157	228	2 512
Nem Eu. össz.	2 835	3 856	1 946	1 966	2 186	3 002	3 890	3 757	3 645	3 379	2 858	3 029	33 320
Egyéb és ism.	117	113	67	66	55	51	32	36	62	83	65	68	747
Mindösszesen	37 242	22 974	15 195	16 472	12 824	14 008	13 734	13 283	16 052	20 151	20 184	18 374	202 119

6/a táblázat

**A belépő külföldi állampolgárok állampolgárság szerinti megoszlása,
1990–2000**

Ország	A belépés éve											Össze- sen	
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000		
Ausztria	0,3	0,5	0,5	0,3	0,7	1,0	1,0	1,2	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7
Belgium	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Dánia	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Finnország	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,4	0,3	0,3	0,5	0,7	0,7	0,7	0,3
Franciaország	0,2	0,3	0,5	0,5	0,7	0,8	1,3	1,4	1,1	1,0	0,9	0,9	0,7
Görögország	0,6	1,4	1,3	1,3	2,1	1,4	1,4	1,2	0,4	0,3	0,3	0,3	1,0
Hollandia	0,1	0,2	0,4	0,3	0,4	0,5	0,8	0,8	0,6	0,4	0,4	0,4	0,4
Írország	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Luxemburg	–	–	–	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	–	–	0,0	0,0	0,0
Nagy-Britannia	0,4	0,7	1,0	0,7	1,2	1,4	1,4	1,6	1,1	0,9	0,7	0,7	0,9
Németország	1,4	1,9	2,1	1,9	3,3	3,2	4,2	4,8	4,2	4,1	3,9	3,9	3,0
Olaszország	0,1	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4
Portugália	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Spanyolország	0,0	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Ország	A belépés éve											Össze- sen
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	
Svédország	0,2	0,3	0,4	0,3	0,6	0,4	0,5	0,6	0,5	0,4	0,3	0,4
Európai Unió össz.	3,6	6,1	6,9	6,3	10,5	10,1	12,1	13,0	10,2	9,4	9,1	8,1
Horvátország	–	–	1,1	1,0	1,2	1,6	1,1	1,3	1,9	0,9	0,8	0,8
Jugoszlávia	1,1	17,5	21,1	30,2	17,9	9,3	6,3	6,3	9,3	12,4	8,8	11,7
Románia	79,5	47,6	42,7	36,8	33,3	36,4	30,3	30,0	34,3	38,9	44,1	45,9
Szlovákia	–	–	0,2	0,9	1,2	1,7	2,0	2,0	2,5	2,9	5,1	1,5
Ukrajna	–	–	7,6	7,4	10,9	9,5	10,4	10,5	11,0	12,0	12,0	7,2
Szomszédos o. össz.	80,7	65,2	72,6	76,4	64,5	58,4	50,2	50,0	59,0	67,2	70,8	67,2
Lengyelország	2,0	0,8	1,6	1,4	2,0	2,2	1,6	1,5	0,9	0,3	0,4	1,3
Norvégia	0,0	0,1	0,0	0,1	0,4	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,9	0,4
Oroszország	–	–	2,5	2,0	2,9	3,7	3,8	2,8	3,1	2,1	1,5	1,8
Svájc	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3
Törökország	0,4	0,7	0,5	0,5	0,6	0,9	1,0	0,9	0,6	0,5	0,5	0,6
Egyéb európai	5,3	9,8	2,5	0,9	1,3	1,7	1,7	2,0	1,9	2,3	1,9	3,4
Többi Eu. o. össz.	7,8	11,5	7,3	5,1	7,5	9,7	9,2	8,4	7,7	6,3	5,5	7,8
Európa összesen	92,1	82,7	86,8	87,7	82,5	78,2	71,4	71,4	76,9	82,8	85,5	83,1
Izrael	0,4	0,7	0,4	0,5	0,6	1,3	1,4	1,2	1,1	1,1	1,1	0,8
Japán	0,2	0,5	0,5	0,3	0,7	0,7	0,4	0,7	0,8	0,7	0,8	0,5
Kína	1,8	9,0	2,3	3,0	4,1	8,6	13,0	13,1	8,0	5,9	5,3	6,1
Mongólia	0,1	0,2	1,3	0,7	0,4	0,5	1,3	1,9	2,0	1,4	0,6	0,8
SzírIA	0,4	0,4	0,3	0,3	0,6	0,7	0,6	0,7	0,4	0,3	0,2	0,4
Vietnam	0,4	0,5	0,7	0,9	0,8	1,0	2,2	2,8	3,2	1,9	1,0	1,2
Egyéb ázsiai	1,4	1,7	3,2	2,7	3,7	3,0	2,9	2,6	2,8	1,7	2,0	2,3
Ázsia össz.	4,5	13,0	8,7	8,4	10,9	15,7	21,9	23,0	18,3	13,0	11,0	12,3
Egyesült Államok	1,2	1,9	2,3	1,9	3,5	3,3	3,8	3,1	2,8	2,2	1,8	2,3
Kanada	0,2	0,2	0,5	0,2	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,2	0,3
Egyéb amerikai	0,3	0,4	0,3	0,2	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
Amerika össz.	1,7	2,5	3,1	2,4	4,3	4,2	4,7	3,8	3,5	2,9	2,4	3,0
Líbia	0,2	0,2	0,3	0,3	0,5	0,7	1,0	0,5	0,2	0,2	0,2	0,3
Egyéb afrikai	1,1	1,1	0,8	0,9	1,3	0,8	0,7	1,0	0,8	0,6	0,6	0,9
Afrika össz.	1,4	1,3	1,0	1,2	1,8	1,5	1,7	1,5	1,0	0,8	0,8	1,2
Nem Eu. összesen	7,6	16,8	12,8	11,9	17,0	21,4	28,3	28,3	22,7	16,8	14,2	16,5
Egyéb és ism.	0,3	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3	0,4
Mindösszesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A vizsgált időszakban az összes belépő külföldi állampolgárok között az egyéb státusúak közel 15 százalékkal voltak többen, mint a bevándorlók (7. táblázat).

A két státus-„állapot”, a bevándorló és az egyéb státusú között lényeges különbség van. A huzamosabb ideig itt tartózkodók egy része ugyanis, amennyiben a különböző

jogszabályokban megfogalmazott feltételeknek megfelelnek, bevándorló státusba kerülhetnek. Döntő többségük célja a magyar állampolgárság megszerzése, melyhez természetesen az új egzisztencia megteremtése, a munkavállalás is szükségszerűen hozzátartozik. Az egyéb státusú külföldi állampolgárok életstratégiájából a magyar állampolgárság megszerzésének *eleme* hiányzik. Közülük kerülnek ki a részben vegyes tulajdonú, a külföldi érdekeltségű intézmények, vállalatok, bankok, üzemek és különböző cégek tulajdonosainak, s azoknak egy része is, akik külföldi munkavállalóként hosszabb-rövidebb ideig az országban dolgoznak. A magyar állampolgárság megszerzése *elemének* hiányát tükrözi az is, hogy az egyéb státusúak között az EU tagállamaiból és az észak-amerikai kontinensről érkezők aránya – szemben a bevándorlók közötti 2,2 százalékos aránnyal – 18,2 százalék. A földrajzi közelség s a már tárgyalt egyéb meghatározottság következtében a szomszédos országok állampolgárainak aránya az egyéb státusúak között is jelentős, de már korántsem oly mértékben meghatározóan magas, mint a bevándorló státusúak körében. Fontos eltérésnek tekintjük azt is, hogy amíg a bevándorlók 59,6 százaléka volt Románia állampolgára, addig az egyéb státusúak között arányuk a 30 százalékot sem érte el.

7. táblázat

**A bevándorló és az egyéb státusú
külföldi állampolgárok száma és az összes belépőhöz viszonyított
százalékos megoszlása, 1990–2000**

Országsoport	Belépők összesen	Bevándorló		Egyéb státusú	
		szám	%	szám	%
Szomszédos országok	162 357	95 886	59,1	66 471	40,9
EU-tagállami	21 625	2 617	12,1	19 008	87,9
Amerika	6 034	371	6,2	5 663	93,8
A többi ország	42 401	8 346	19,7	34 055	80,3
Összesen	232 417	107 220	46,1	125 197	53,9

Az egyéb státusú belépők országsoportok szerinti aránya jelentős ingadozást mutat. Ez esetben is egyértelmű különbség van azonban a szomszédos országokból és a világ többi országából érkezők között. Ez egyértelműen megnyilvánult abban, hogy egyrészt a szomszédos országokból érkező bevándorló és egyéb státusúak között a százalékos megoszlás 59,1 és 40,9. Másrészt pedig, hogy az összes bevándorló 96,9 százaléka a szomszédos országok állampolgárai közül került ki. De nem csupán erről van szó, hiszen az adatok szerint a huzamosabb itt-tartózkodás céljából érkező (egyéb státus) külföldi állampolgárok többsége is a szomszédos országok állampolgárai. Ennek oka nem más, mint az, hogy az I., illetve a II. világháború után ezekhez az országokhoz csatolt magyar területeken egykori magyar állampolgárok s azok leszármazottai, magukat magyar nemzetiségűnek tartó személyek is élnek. A megváltozott politikai viszonyok következtében pedig azok egy része, akik ezekből az országokból migráltak, a legtermészetesebb módon célországunk Magyarországot, az anyaországot választották.

Már szóltunk arról, hogy a vizsgált időszakban belépő külföldi állampolgárok 69,9 százaléka (162 357 fő) a szomszédos országokból érkezett hozzánk, akiknek döntő több-

sége magyar nemzetiségű.⁹ S ez azt jelenti, hogy az ide vándorlók többsége a nemzetközi tapasztalattal ellentétben nem más etnikumú, nyelvű, kultúrájú és hagyományú, hanem ugyanolyan, mint az ország lakossága. A hazánkba vándorlók többsége tehát nem idegen, ismeretlen nyelvű, kultúrájú, történelmű országba, hanem képletesen szólva csupán egykori „hazájuk” másik részébe vándorol. Ez egyben a Magyarországra irányuló nemzetközi vándormozgalom jellemző sajátossága is.

Mint az ismeretes, a szomszédos országok közül Romániában él a legnagyobb lélekszámú magyar nemzetiségű közösség.¹⁰ Ezt a szomszédos országokból érkezők belső aránya is tükrözi, hiszen ezekhez az országokhoz tartozó belépők 62 százaléka Románia állampolgára volt. Őket 17,7 százalékkal a volt Szovjetunióból, 17,5 százalékkal a volt Jugoszláviából és végül 2,8 százalékkal a volt Csehszlovákiából érkezettek követték. A Romániából érkezettek súlya akkor is meghatározó, ha arányukat az összes belépőhöz viszonyítjuk. Dominanciájuk 1990-ben volt a legegységesebb, akkor az összes belépők 76,6 százalékát ők adták. Ezt követően az összes belépők közötti arányuk – mindenekelőtt a délszláv háború hatására a volt Jugoszláviából hazánkba érkezők létszámának növekedésével – csökkent, de így is 32 (1997-ben) és 46,9 (1991-ben) százalék között mozgott. Az 1997-es mélypont óta a Romániából érkezők összes belépőhöz viszonyított aránya ismét növekszik. 2000-ben ez az arány már 43,3 százalék volt. Ezzel a tendenciával továbbra is számolni kell, s feltételezhető, hogy az elkövetkező évtizedekben is a Romániából érkező magyar nemzetiségű bevándorlók a Magyarországra belépő külföldi állampolgárok legmarkánsabb csoportja marad.

Az évenként belépők és az országban tartózkodó külföldiek között a nemek aránya kiegyensúlyozott. Mindkét esetben a nők arányának fokozatos növekedése figyelhető meg. Az évtized első felében még a férfiak voltak többségben. 1995-től azonban a férfiak 7–10 százalékos előnye fokozatosan lemorzsolódott, melynek következtében 2000-ben már csak 1,6 százalékkal voltak többen, mint a nők. Ez a nem szomszédos országokból érkezők között meglévő férfítöbbséget volt az eredménye. A szomszédos országokból érkezők között ugyanis 1,6 százalékkal több a nő, mint a férfi. Azaz közöttük a férfi–nő arány 49,2–50,8 százalék. S ez lényegében megegyezik a Romániából érkezők nemek szerinti megoszlásával. Abban az esetben pedig, ha a nemek arányát az országban élő külföldiek között vizsgáljuk, akkor a férfiak fokozatosan csökkenő aránya mellett 2001-től már 2,6 százalékos női többségről beszélhetünk. S ez azt jelenti, hogy amíg az évtized elején ezer, hazánkban élő külföldi férfit 728 külföldi nő jutott, addig 1995-ben már 886, 2000-ben 936, 2001-ben pedig már 1054.

Sajátos különbséget találunk, amennyiben a nemek arányát a belépők két csoportja, a bevándorló és az egyéb státusúak között megnézzük. A nemek szerinti megoszlás vonatkozásában ugyanis a két csoport között jelentős, 9 százalékpontos eltérés van annak következtében, hogy a bevándorlók között 47,4, az egyéb státusúak között pedig 56,4 százalékkal vannak képviselve a férfiak.

A belépők kor szerinti megoszlása kedvező. A fiataloké, a 0–19 éveseké 24,3, a 20–59 éveseké 66,8 és végül a 60 évesek és az annál idősebbeké 8,9 százalékos aránnyal

⁹ Az elemzésben a 1990-es években részre esett Csehszlovákiát, Jugoszláviát és a Szovjetuniót még „egyesítettnek” tekintjük.

¹⁰ A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a Szlovákiában élő magyar nemzetiségűek száma 520 528. Ausztriában 40 583 (2001), Horvátországban 16 596 (2001), Szlovéniában 6243 (2002), Szerbia-Montenegróban 293 207 (2002), Ukrajnában 151 516 (2002), Romániában pedig 1 434 377 (2002) magyar nemzetiségű él.

voltak képviselve. A legszámosabbak a 15–39 év közötti korosztályhoz tartozók, akik az összes belépő 63,9 százalékát tették ki. Nemek szerinti bontásban is azzal az eltéréssel, hogy a férfiak 64, a nőknek pedig 63,6 százaléka tartozik ide, az ehhez a korosztályhoz tartozók vannak a legtöbben. Korcsoportok között a férfiak esetében a 30–39 évesek aránya (21%), a nőknél a 20–24 éveseké (20,4%) emelkedik ki. Az összes belépő esetében 19,3 százalékkal szintén a 30–39 évesek korosztályának aránya a legkiemelkedőbb. A férfiak és a nők esetében is a szomszédos országokból és az EU tagállamaiból belépők kor szerinti megoszlása eltért a többitől. Ezekben az esetekben ugyanis a korosztályokhoz tartozók aránya – a 40–49 és az 50–59 évesek korosztályához tartozók kivételével – tíz százalék fölött volt. 1990-ben például a 0–14 évesek és a 60 évesek és annál idősebbek korosztályához a belépők 28,2, illetve 18,8 százaléka tartozott. Ezek az arányok az évtized közepére 4–8 százalékra csökkentek, majd ezt követően újból emelkedni kezdtek. A 60 és a 60 évnél idősebbek aránynövekedése elsősorban a Romániából és Ukrajnából érkezők körében figyelhető meg. Mivel az e korosztályhoz tartozók ilyen mértékű önálló migrációja általában nem jellemző, ezért esetükben az ún. szekunder migrációval, a gyermekek utáni áttelepedés „gyakorlatával” állunk szembe. S bár 2000-ben a 0–14 éveseké csak 7,7 százalék volt, az ezt követő korosztályoké viszont tíz százalék, vagy azt meghaladó mértékű. 1997-től lehet megfigyelni az 50 év felettek aránynövekedését. Arányuk a '90-es évek közepéhez viszonyítva közel duplájára nőtt, melynek következtében az évtized utolsó két évében már a belépők több mint 11 százalékát tették ki. Az egyes években érkezők nem és kor szerinti megoszlását vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy 24 éves korig a nők aránya a nagyobb. A 25 és a 49 évesek között a férfiaké, az 50 évtől idősebbek körében pedig néhány százalékponttal szintén a nők aránya a számottevőbb. A fenti elmozdulások függvényében alakult a belépők átlagos életkora. A férfiaknál a vizsgált évtized második, a nőknél pedig harmadik évétől haladta meg a 30 évet. Ezt követően pedig a férfiaknál már 1994-ben, a nőknél pedig négy évvel később az átlagos életkor 33 év fölé emelkedett. 2000-ben pedig 33,3 év lett.

Az összes belépő korstruktúrájától a bevándorló státusúaké némileg eltér, a fiatalok aránya ugyanis nagyobb (a bevándorlók 26 százaléka a 0–19 évesek korcsoportjához tartozik). Ezen belül is a 0–14 évesek aránya 17,2 százalék. A 60 éveseké és az annál idősebbeké azonban számottevőbb, 12,1 százalék. A 20–59 éveseké pedig 61,9 százalék. A bevándorlók között a 20–29 évesek korosztályához tartoznak a legtöbben, arányuk 29,6 százalék. A legtöbben mindkét nem esetében és a két nemet együttvéve is a 20–24 korcsoportjához tartoznak. Abban az esetben, ha a bevándorló státusúak közül csak a férfiak kor megoszlását nézzük, akkor ezeknél az arányoknál alig kapunk kedvezőbbet. Ez esetben ugyanis a 0–19 évesek 26,7, a 20–59 évesek 61,6 s a 60 évesek és annál idősebbek pedig 11,7 százalékkal képviseltették magukat. Igaz ugyan, hogy valamivel (0,7%) nagyobb a fiatalok, illetve 0,4 százalékkal kevesebb az időskorúak aránya, de ez az elmozdulás az összes bevándorló státusú személy kor szerinti megoszlását érdemben nem módosítja. A férfiakhoz viszonyítva a 19 éven aluli nők aránya 1,4 százalékkal alacsonyabb és 0,7 százalékkal magasabb a 60 évesek és ennél idősebb korúakénál. Ezek, illetve minden egyéb, ami a nők össznépességén belüli arányának növekedésére utalnak, a népesség kor szerinti összetételének romlását jelzik.

Amennyiben a bevándorló státusúak kor szerinti megoszlását összevetjük az egyéb státusúakéval, akkor megállapíthatjuk, hogy az egyéb státusúak között a fiatalok aránya jelentősebb (23,8%), az időskorúaké pedig jelentősen alacsonyabb (5,3%). Ez azt jelenti, hogy a 20–59 évesek korcsoportjához tartozóké az egyéb státusúak között – szemben a bevándorlók 61,9 százalékaival – a 70 százalékot is meghaladja. Esetükben, különösen a férfiak köré-

ben kibővült azoknak a korcsoportoknak a köre, ahová tíz százalékot meghaladó mértékben tartoznak. A 15–39 évesek korosztályához ugyanis a férfiak 68,2, a nőknek pedig 68,1 százaléka tartozik. Abban az esetben azonban, ha az egyéb státusúak esetében csak a férfiak kor szerinti megoszlását nézzük, akkor a 0–19 évesek aránya 21,4, a 60 éves és annál idősebbeké pedig csak 4,3 százalék. A gazdaságilag aktív korúaké pedig 74,3 százalék. Összességében megállapítható, hogy az egyéb státusúak kor szerinti megoszlása kedvezőbb, mint a bevándorló státusúaké, s ezt alapvetően eltérő vándorlási célkitűzésük magyarázza.

A belépő külföldi állampolgárok családi állapot szerinti megoszlását csak az 1995 és a 2000 közötti időszakra ismerjük. Ennek következtében csak 97 412 személy adatait elemezzük. A vizsgált hat év legfontosabb tendenciája, hogy a férfiak és a nők körében növekedett a nőtlenek és a hajadonok aránya. A férfiaknál a nőtlenek aránya az 1995. évi 46,5 százalékról 52 százalék fölé került. A nők esetében pedig a hajadonok kezdeti 42,5 százalékos aránya az évtized végére 48,1 százalék lett. Ezzel párhuzamosan a házások aránya a férfiak esetében jelentősebb mértékben, 50,7 százalékról 44,4-re, a nőknél pedig 49,5-ről 45,3 százalékra csökkent. Az özvegyek és az elváltak aránya azzal a különbséggel stagnált, hogy általában hatszor több az özvegy nő, mint az özvegy férfi, s hogy az elvált férfiak aránya jóval alacsonyabb, mint az elvált nőké (8. táblázat).

8. táblázat

A belépő külföldiek nem és foglalkozási főcsoport szerinti megoszlása

Foglalkozási főcsoport	Férfi	Nő	Együtt
Törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők	8,9	3,7	6,5
Felsőfokú képzettséget igénylő foglalkozások	11,4	11,3	11,4
Egyéb, felső- vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások	4,5	5,9	5,1
Irodai és ügyviteli foglalkozások	5,1	6,8	5,9
Szolgáltatás jellegű foglalkozások	5,1	5,8	5,4
Mező- és erdőgazdasági foglalkozások	0,4	0,2	0,4
Ipari- és építőipari foglalkozások	20,4	9,6	15,4
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	1,3	0,1	0,8
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozások	7,2	6,2	6,8
Munkanélküli	4,8	11,5	7,9
Háztartásbeli	1,5	6,3	3,8
Nyugdíjas	4,9	6,6	5,7
Egyetemi, főiskolai hallgató	3,4	3,4	3,4
Egyéb tanuló	19,1	20,0	19,5
Ismeretlen	1,7	2,1	1,9

A belépő külföldi állampolgárok nem és foglalkozás szerinti megoszlását a 8. táblázat adatai tartalmazták. Nemek szerinti bontás esetében a férfiaknál az ipari-építőipari foglalkozásúak, a nőknél a tanulók aránya a legjelentősebb. Abban az esetben pedig, ha

együtt vizsgáljuk, akkor 19,5 százalékos aránnyal a tanulók kerülnek az élre. Különösen így van ez, ha ehhez a kategóriához még az egyetemi és főiskolai hallgatókat (3,4%) is hozzávesszük. A második legnépesebb foglalkozási ág az *ipari- és építőipari* (15,4%), melyet a *felsőfokú képzettséget* igénylő foglalkozások (11,4%) követnek. Majd a *munkanélküli* kategóriához (7,9%) és a *szakképzettséget nem igénylő* foglalkozásokhoz (6,8%) tartozók következnek. A legkisebb arányt (0,4%) a *mező- és erdőgazdálkodási*, valamint a *gépkezelők, összeszerelők, járművezetők* (0,8%), az *egyetemi és főiskolai hallgatók* (3,4%) és a *háztartásbeliek* (3,8%) képviselik.

Abban az esetben, ha a foglalkozási főcsoportok egy részét összevonjuk, akkor a *munkanélküli, eltartott* kategóriához tartozók (arányuk 34,6 százalék) egyértelmű dominanciája mellett a *felsőfokú képzettséget* igénylő és az *ipari- és építőipari* foglalkozásúak aránya még kiemelkedőbbé válik. Együttes arányuk 41,7 százalék. Mellettük minden évben 6 százalékot meghaladó mértékben vannak képviselve a *törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők* kategóriájához tartozók, valamint a *szakképzettséget nem igénylő* foglalkozásúak. Figyelemre méltó, hogy a *mező- és erdőgazdálkodási* foglalkozásúak aránya a fél százalékot sem éri el. A *munkanélküli, eltartott* kategóriához tartozók aránya magas. Ehhez a kategóriához a nők 50,3, a férfiak 34,8 százaléka tartozik. A *munkanélküli, eltartottak* között a háztartásbelieké 3,8, a nyugdíjasok aránya 5,7, az alap-, a közép- és a felsőfokú tanulmányaikat végzőké pedig összesen 19,5 százalék.

Abban az esetben, ha nemek szerint a legalacsonyabb százalékos arányokat képviselő foglalkozási főcsoportokat vesszük sorra, akkor a *háztartásbeliek* és a *törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők* csoportja kivételével, ha nem is azonos sorrendben, de mindkét nemnél azonos foglalkozási főcsoportokat (*mező- és erdőgazdálkodási, gépkezelők, összeszerelők, járművezetők, egyetemi és főiskolai hallgatók és ismeretlen*) találunk. A *háztartásbeliek* foglalkozási főcsoportoz tartozók a férfiaknál, a *törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők* pedig a nőknél nem szerepelnek. Tehát e két foglalkozási főcsoport kivételével a többihez tartozók aránya megegyezik. Abban az esetben pedig, ha a legnépesebb foglalkozási főcsoportokat vesszük számba, akkor eltérő sorrendet találunk. A férfiaknál az *ipari- és építőipari*, a nőknél az *egyéb tanulók* csoportja kerül az élre. Ezt a férfiaknál az *egyéb tanulók*, a nőknél a *munkanélküliek* főcsoportja követi. Ezek után a sorban mindkét nemnél a *felsőfokú képzettséget* igénylő foglalkozások következnek. A negyedik legnépesebb foglalkozás a férfiaknál a *törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők*, a nőknél pedig az *ipari- és építőipari* foglalkozásúak. S az ötödik foglalkozási főcsoport a férfiaknál a *szakképzettséget nem igénylő foglalkozások*, a nőknél pedig az *irodai és ügyviteli foglalkozások*. Azoknak az együttes aránya, akik foglalkozásuk alapján feltételezhetően egyetemet vagy főiskolát végeztek, a férfiaknál 28,2, a nőknél pedig 24,3 százalék, tehát mindkét nem esetében elég jelentős. 1998-tól a nyugdíjasok aránya ismét emelkedett, és a korábbi évek 5-6 százalékos aránya helyett 2000-ben már megközelítette a 9 százalékot. Ez a tendencia várhatóan a következő években is folytatódni fog, s a hazai hasonló folyamatokkal együtt rontja az aktív keresők eltartó képességét.

A bevándorló státusúak foglalkozás szerinti megoszlásának súlypontjai természetszerűen lényegesen nem térnek el az összes belépőjétől, bár esetükben jellegzetes eltolódásokat figyelhetünk meg. Közöttük ugyanis a *felsőfokú képzettséget* igénylő foglalkozásúak aránya az *egyéb felső- vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásúakkal* együtt 21,7 százalék. Az *ipari- és gépipari* foglalkozásúak 15,8 százalékkal, a *munkanélküli, eltartott* kategóriához tartozók pedig 44,6 százalékos aránnyal vannak képviselve. A *munkanélküli, eltartott* kategóriához tartozók között mindenekelőtt a diákok, közülük is elsősorban az általános iskolások, illetve a nyugdíjasok aránya emelkedik ki. Az *irodai és ügyviteli* foglal-

kozásúak 5,9, a *szolgáltatás* területén dolgozók pedig a bevándorlók 4,9 százalékát adták. A *mező- és erdőgazdálkodás* területén dolgozók aránya csekély, 0,5 százalék. Amennyiben a foglalkozási megoszlást nemenként vizsgáljuk, akkor a legjelentősebb elmozdulást a munkanélküliek és az ipari-építőipari foglalkozásúak között találjuk. A nők esetében ugyanis az e kategóriához tartozók aránya 49,7, a férfiaké 39,1 százalék. Az ipari-építőipari foglalkozásúak esetében a férfiak részesedése 22,6, a nőké pedig 9,6 százalék.

Az egyéb státusúak esetében pedig azt találjuk, hogy a *felsőfokú képzettséget* igénylő foglalkozásúak aránya az *egyéb felső- vagy középfokú képzettséget igénylő* foglalkozásúakkal együtt 18,4 százalék. Az *ipari- és gépipari* foglalkozásúak 14 százalékkal, a *munkanélküli, eltartott* kategóriához tartozók pedig 40,2 százalékkal részesedtek. Ezek mellett meg kell még említeni a *törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők* kategóriához tartozók 8,2 százalékos arányát is. Ha ugyanezekhez a foglalkozási kategóriákhoz tartozók arányát csak a férfiak esetében nézzük meg, akkor a *munkanélküli, eltartott* kategóriához tartozók arányának jelentős csökkenését, illetve a *törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők* kategóriához tartozók arányának mérsékelt növekedését állapíthatjuk meg. Az egyéb státusúak között, a férfiakhoz viszonyítva, jelentős arányt képviselnek a *munkanélküli, eltartott* kategóriához tartozó nők. 32,3 százalék helyett 52,5 százalék. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy közülük számosan a hasonló státusú férfiak feleségeként tartózkodnak hazánkban. Jelentősebb még az eltérés a *vezető, felsőfokú képzettséget* igénylő foglalkozásoknál, ahol a férfiak 24,4 százalékos részesedésével szemben a nők aránya csak 16,7 százalék.

A bevándorló és az egyéb státusú külföldi állampolgárok területi elhelyezkedése sajátos különbséget mutat. Amíg ugyanis az egyéb státusúak többsége, 58,4 százaléka Közép-Magyarország régióiban telepedett le, addig a bevándorló státusúak ilyen arányban egyetlen régióban sem találhatók. Jelenlétük mindenekelőtt a Közép-Magyarország és a Dél-Alföld régióban a meghatározó, bár e két régióban elfoglalt együttes arányuk még így is csak 55,6 százalék. A területi elhelyezkedésben található különbséget a két csoport-hoz tartozók egymástól lényegesen eltérő munkaerő-piaci helyzete magyarázza, hiszen az egyéb státusúak döntő többségének hazai jelenléte egyértelműen az ipar, a szolgáltatás és a kereskedelem szempontjából legfejlettebb területhez kötődik.

3. A vissza- és a továbbvándorló külföldi állampolgárok

1990 és 2000 között összesen 101 243 külföldi állampolgár (a belépők 43,6 százaléka) hagyta el az országot s tért vissza hazájába, vagy pedig egy harmadik országba vándorolt. A távozók részben a vizsgált időszakban, részben a már korábban érkezettek közül kerültek ki. Továbbvándorlásukat természetesnek kell tartani. Azt, hogy a tovább- és visszavándorlók csoportjai hogyan viszonyultak egymáshoz, éppen úgy nem tudjuk, mint ahogyan a rendelkezésünkre álló adatok alapján a távozás okait sem lehet megállapítani. Említtük, hogy a belépők két csoportja egymástól jól elkülöníthető céllal érkezett az országba, s ez hatással van arra, hogy az egyik, illetve a másik státushoz tartozók közül milyen arányban döntöttek úgy, hogy továbbvándorolnak. Az adatok szerint egyértelmű és határozott különbség van a bevándorló és az egyéb státusú külföldi állampolgár vissza- és továbbvándorlása között. A bevándorlók közül eredeti tervét a vizsgált időszakban csupán 1,1 százaléka adta fel. Az EU-tagállamok állampolgárai kivételével (esetükben 13,3 százalékos volt a továbbvándorlók aránya) jelentéktelen azoknak a száma, aránya, akik eredeti szándékukat megváltoztatták. Bár meg kell jegyeznünk, hogy az ázsiai, az afrikai és az amerikai kontinens országainak állampolgárai közül jelentéktelen volt a

bevándorló státusúak száma. Terveikhez, eredeti célkitűzésükhöz a legkövetkezetesebben a szomszédos országokból érkezők ragaszkodtak. Korábbi tervét csupán 0,7 százalékkuk adta fel. Ezt egyáltalán nem lehet a véletlennek tulajdonítani, hiszen, mint ahogyan arról már szó volt, döntő többsége magyar nemzetiségű, s azért vándorolt hazánkba, hogy magyar állampolgár legyen. A bevándorló státus megszüntetésének többsége 1990 és 1997 közé esett, s elsősorban német (326 fő) és román (697 fő) állampolgárokat érintett. A román állampolgárok esetében például ez azt jelenti, hogy az évtized alatt csupán 1,1 százalékkuk változtatta meg szándékát.

A bevándorló státusúak közül visszavándorlók esetében fel kell hívni a figyelmet arra, hogy közöttük a 0–19 évesek aránya nagyobb (24,8%), a 60 éves és annál idősebb korúaké pedig kisebb (7,6%), mint ami az egész csoportra jellemző. A fiatalokúak esetében csak 2,8 százalékpontos az eltérés, tehát nem igazán jelentős. Az idős korúak esetében viszont már 18,1 százalékpont. Annak ellenére, hogy ez a népesség kor szerinti összetételét öregíti, különösebb gondot azért nem okoz, mert a bevándorló státusúak közül továbbvándorlók száma jelentéktelen.

A visszavándorlók foglalkozás szerinti megoszlása a *törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők* kategóriáját kivéve az összes bevándorló státusúhoz viszonyítva arányos eloszlást mutat. A visszavándorlók régiók szerinti megoszlása – Közép-Magyarország régió kivételével, ahonnan az összes bevándorló státusú elvándorló 29,9 százaléka távozott – kiegyensúlyozottan (9,7 és 15 százalékos értékek között) érintette az ország különböző térségeit.

Az egyéb státusú külföldi állampolgárok vissza- és továbbvándorlási adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a bevándorló státusúakhoz viszonyítva igen mobilak. A vizsgált időszak alatt az egyéb státusúak közel 80 százaléka hagyta el az országot (9. táblázat). Esetükben sem lehet tudni, hogy a távozók hány százaléka érkezett a vizsgált időszakban vagy azt megelőzően. Arányait tekintve mobilitásuk, a bevándorló státusúakhoz viszonyítva ország-csoporttól független. A legnagyobb, 11,6 százalékpontos távolság az EU és a világ többi országának állampolgárai között található. A feltűnő, hogy az egyéb státusú szomszédos országok állampolgárainak „mozgása” nem tér el a hasonló státusú többi ország-csoporthoz tartozókéétól. Azonosnak tekinthető „reagálásuk” azt jelzi, hogy a szomszédos országok állampolgárai egy részének nem a letelepedés, az átköltözés, hanem hosszú távon is a magyarországi munkavállalás a stratégiája. Abban, hogy az egyéb státusúak mintegy 80 százaléka 1990 és 2000 között visszatért hazájába, vagy tovább vándorolt, a hazai gazdasági szerkezet átalakításának kiszámíthatatlansága, az átalakulás bizonytalansága, a munkaerőpiaci változó munkaerő igénye, gyors, radikális átalakulása is szerepet játszott.

9. táblázat

Az egyéb státusúak és a közülük továbbvándorlók száma és százalékos megoszlása, 1990–2000

Országcsoport	Egyéb státusúak	Kilépők az egyéb státusúak közül	százalék
	szám	szám	
Szomszédos országok	66 471	52 279	78,6
EU-tagállami	19 008	14 161	74,5
Amerika	5 663	4 285	75,7
A többi ország	34 055	29 315	86,1
Összesen	125 197	100 084	79,9

Az egyéb státusú kilépők korcsoport szerinti megoszlását vizsgálva hasonló következtésre juthatunk, mint a bevándorlók esetében. Az eltávozók között ugyanis csupán 4,6 százalékos aránnyal szerepeltek a 0–19 évesek korosztályához tartozó, s ez 15,2 százalékponttal volt alacsonyabb, mint az összes egyéb státusúak esetében, és 43,2 százalékot tett ki a 60 éves és annál idősebbek csoportja. Ez viszont az összes belépő egyéb státusú hasonló korú külföldi állampolgárok arányához viszonyítva 22 százalékponttal volt magasabb. Az e státushoz tartozó kilépők foglalkozás szerinti megoszlása nem tér el a hasonló státusú belépőktől, s a kilépők régiók szerinti megoszlása is szinkronban van a hasonló státusú belépők területi elhelyezkedésének arányaival.

4. A Magyarországon élő külföldiek

A továbbiakban a Magyarországon élő külföldiekre vonatkozó adatokat fogjuk elemezni. Számukat – függetlenül attól, hogy mikor érkeztek – az adott év január 1-jei állapotnak megfelelően közöljük, tehát azokkal a külföldiekkel foglalkozunk, akik az előző évben még az országban tartózkodtak.

Az 1993. január 1-jei állapot szerint 1992-ben 123 184 külföldi állampolgár élt az országban (10. táblázat). A korábbi évekre vonatkozó éves adatok az itt élő külföldiek számával kapcsolatban nem állnak rendelkezésünkre, ezért kiindulópontnak az 1992. évit tekintjük. A következő évben az itt élő külföldiek száma 5,8 százalékkal nőtt, a növekedés az ezt követő években is folytatódott, üteme azonban lelassult. Egy év, az 1997. év kivételével ugyanis, amikor az itt élők száma az azt megelőző évhez viszonyítva 3,9 százalékkal nőtt, a növekedés 1,2 és 1,7 százalék között mozgott. A növekedés a kiindulópont és 1999 között 19,6 százalék, azaz 1999-ben az országban élő külföldiek száma meghaladta a 150 ezer főt. 2000-ben viszont 28 százalékkal kevesebb külföldi élt az országban, mint az azt megelőző évben.

10. táblázat

A Magyarországon élő külföldi állampolgárok száma és nemenkénti megoszlása, 1993–2001

Év	A külföldi állampolgárok száma			A külföldi állampolgárok megoszlása (%)		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
1993	71 287	51 897	123 184	57,9	42,1	100,0
1994	69 256	61 454	130 710	53,0	47,0	100,0
1995	73 210	64 891	138 101	53,0	47,0	100,0
1996	74 382	65 572	139 954	53,1	46,9	100,0
1997	77 476	65 030	142 506	54,4	45,6	100,0
1998	79 295	68 968	148 263	53,5	46,5	100,0
1999	77 834	72 411	150 245	51,8	48,2	100,0
2000	79 101	74 024	153 125	51,7	48,3	100,0
2001	53 578	56 450	110 028	48,7	51,3	100,0

Mi a magyarázata annak, hogy 43 097 fővel kevesebb külföldi élt az országban 2000-ben, mint 1999-ben? A változás annak az eredménye, hogy mindazoknak az adatait, akiknek tartózkodási engedélyük 2001. január 1-jével lejárt, az állományból törölték. 2001. január 1-jétől tehát az adatbázisban csak az *érvényes* tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldi állampolgárok szerepelnek, akiknek a száma ekkor 110 028 fő volt. (Azt, hogy az állományból törölt személyekkel mi történt, senki nem vizsgálta. Többségük valószínűleg elhagyta az országot, de lehetnek olyanok, akik adminisztrációs hiba miatt maradtak az állományban vagy tartózkodási engedélyük meghosszabbítása nélkül továbbra is az országban vannak.)

Az összes itt élő külföldi állampolgár között minden évben meghatározó arányban a szomszédos országok állampolgárai voltak. Arányuk évenként 58 és 62% között változott. Az EU tagállamaiból érkezők aránya 4,8 és 11,7% között mozgott. 1997-et az uniós tagállamok állampolgárainak magyarországi jelenlétében fordulópontnak tekintjük, hiszen részesedésük az addigi 5–7% helyett 10–11%-os lett. Az Európán kívüli országok közül a hazánkban élő külföldi állampolgárok között még az ázsiai országok állampolgárainak aránya jelentősebb (*11. táblázat*). Együttes arányuk már 1996-ban meghaladta az itt élő külföldiek tíz százalékát. Az ezt követő évtől kezdve pedig arányuk 12% fölé került, s ezt a szintet azóta is tartják. Az amerikai és az afrikai földrész országai állampolgárainak aránya nem jelentős. Minden évben arányuk az első esetben (Amerika) 3, a másodikban (Afrika) pedig 2% alatt maradt.

11. táblázat

**A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok
állampolgárság szerinti megoszlása, 1995–2001**

Ország	A tartózkodás éve						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Ausztria	616	694	872	1 031	990	1 053	694
Belgium	113	143	174	196	214	221	113
Dánia	41	62	77	82	100	104	41
Finnország	100	134	187	224	253	303	243
Franciaország	364	443	611	771	956	1 036	511
Görögország	1 362	1 588	1 810	1 972	1 925	1 903	710
Hollandia	191	264	374	472	568	585	324
Írország	22	37	61	77	92	97	38
Luxemburg	3	5	6	8	7	7	5
Nagy-Britannia	631	760	955	1 140	1 317	1 378	624
Németország	2 289	3 087	3 505	8 985	9 396	9 631	7 493
Olaszország	514	568	655	734	752	793	542
Portugália	28	31	39	40	45	50	22
Spanyolország	54	79	96	106	112	119	64
Svédország	319	383	469	530	604	627	299
Európai Unió összesen	6 647	8 278	9 891	16 368	17 331	17 907	11 723

A táblázat folytatódik!
A 11. táblázat folytatása

Ország	A tartózkodás éve						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Horvátország	305	532	688	995	1 069	1 162	917
Jugoszlávia	6 213	15 492	14 884	14 116	9 916	10 943	8 623
Románia	68 439	65 705	61 579	62 130	57 357	57 343	41 561
Szlovákia	231	461	600	1 110	1 571	1 717	1 576
Ukrajna	3 501	4 432	5 625	7 733	9 898	11 016	8 947
Szomszédos o. összesen	78 689	86 622	83 376	86 084	79 811	82 181	61 624
Lengyelország	4 628	4 521	4 297	4 471	4 386	4 144	2 279
Norvégia	77	172	310	411	521	573	607
Oroszország	277	1 124	1 708	2 624	2 809	3 002	1 893
Svájc	186	211	265	306	373	422	330
Törökország	483	560	660	760	791	820	455
Egyéb európai	31 930	20 923	20 051	12 927	18 062	16 735	14 286
Többi Eu. o. összesen	37 581	27 511	27 291	21 499	26 942	25 696	19 850
Európa összesen	122 917	122 411	120 558	123 951	124 084	125 784	93 197
Izrael	518	619	890	1 030	1 177	1 186	781
Japán	314	394	479	547	656	706	431
Kína	3 469	4 276	6 639	7 809	8 306	8 861	5 819
Mongólia	528	562	700	864	1 071	1 227	738
Szíria	679	703	821	894	909	906	583
Vietnam	1 276	1 323	1 596	1 839	2 193	2 447	1 893
Egyéb ázsiai	2 851	3 542	3 879	3 731	3 931	3 993	2 358
Ázsia összesen	9 635	11 419	15 004	16 714	18 243	19 326	12 603
Egyesült Államok	1 700	2 008	2 420	2 835	3 132	3 261	1 636
Kanada	277	329	390	452	475	507	235
Egyéb amerikai	918	860	912	923	905	909	617
Amerika összesen	2 895	3 197	3 722	4 210	4 512	4 677	2 488
Líbia	402	484	654	720	721	694	204
Egyéb afrikai	1 679	1 726	1 834	1 939	1 873	1 865	1 029
Afrika összesen	2 081	2 210	2 488	2 659	2 594	2 559	1 233
Nem Eu. összesen	14 611	16 826	21 214	23 583	25 349	26 562	16 324
Egyéb és ismeretlen	573	717	734	729	812	779	507
Mindösszesen	138 101	139 954	142 506	148 263	150 245	153 125	110 028

**A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok
állampolgárság szerinti megoszlása, 1995–2001 (%)**

Ország	A tartózkodás éve						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Ausztria	0,4	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,6
Belgium	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Dánia	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Finnország	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Franciaország	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,5
Görögország	1,0	1,1	1,3	1,3	1,3	1,2	0,6
Hollandia	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3
Írország	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
Luxemburg	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nagy-Britannia	0,5	0,5	0,7	0,8	0,9	0,9	0,6
Németország	1,7	2,2	2,5	6,1	6,3	6,3	6,8
Olaszország	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Portugália	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Spanyolország	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Svédország	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3
Európai Unió összesen	4,8	5,9	6,9	11,0	11,5	11,7	10,7
Horvátország	0,2	0,4	0,5	0,7	0,7	0,8	0,8
Jugoszlávia	4,5	11,1	10,4	9,5	6,6	7,1	7,8
Románia	49,6	46,9	43,2	41,9	38,2	37,4	37,8
Szlovákia	0,2	0,3	0,4	0,7	1,0	1,1	1,4
Ukrajna	2,5	3,2	3,9	5,2	6,6	7,2	8,1
Szomszédos o. összesen	57,0	61,9	58,5	58,1	53,1	53,7	56,0
Lengyelország	3,4	3,2	3,0	3,0	2,9	2,7	2,1
Norvégia	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,6
Oroszország	0,2	0,8	1,2	1,8	1,9	2,0	1,7
Svájc	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
Törökország	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4
Egyéb európai	23,1	14,9	14,1	8,7	12,0	10,9	13,0
Többi Eu. o. összesen	27,2	19,7	19,2	14,5	17,9	16,8	18,0
Európa összesen	89,0	87,5	84,6	83,6	82,6	82,1	84,7

Ország	A tartózkodás éve						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Izrael	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	0,7
Japán	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,4
Kína	2,5	3,1	4,7	5,3	5,5	5,8	5,3
Mongólia	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,7
Szíria	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5
Vietnam	0,9	0,9	1,1	1,2	1,5	1,6	1,7
Egyéb ázsiai	2,1	2,5	2,7	2,5	2,6	2,6	2,1
Ázsia összesen	7,0	8,2	10,5	11,3	12,1	12,6	11,5
Egyesült Államok	1,2	1,4	1,7	1,9	2,1	2,1	1,5
Kanada	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
Egyéb amerikai	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Amerika összesen	2,1	2,3	2,6	2,8	3,0	3,1	2,3
Líbia	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5	0,2
Egyéb afrikai	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,2	0,9
Afrika összesen	1,5	1,6	1,7	1,8	1,7	1,7	1,1
Nem Eu. összesen	10,6	12,0	14,9	15,9	16,9	17,3	14,8
Egyéb és ismeretlen	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Mindösszesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kezdetben az országban élő külföldi állampolgárok nemek szerinti megoszlása egyértelmű férfi többséget mutatott. 1992-ben ugyanis közel 58 százalékuk volt férfi, s csak valamivel több mint 42 százalékuk volt nő. A férfi többség az utolsó év kivételével, bár csökkenő arányban, de minden évben megmaradt. Az évtized elején a különbség még a 15 százalékot is meghaladta, ez 1997-re 7, 1999-re pedig 3,4 százalékra csökkent. Ezt követően a különbség nemcsak kiegyenlítőddött, hanem 2000-ben az adatok már 2,6 százalékos női többséget mutatnak. A bekövetkezett változások eredményeként minden ezer, hazánkban élő külföldi férfira a kezdeti 728 fő nő helyett az évtized végén már 1054 hazánkban élő külföldi nő jutott.

Abban az esetben, ha az országban élő külföldiek nemek szerinti megoszlását nem általában, hanem ország-csoportok szerint megnézzük, akkor 1994 és 1996 között az Európai Unió országainak állampolgárai esetében a férfiak voltak többségben. Ezt követően pedig, igaz, csupán egy-két százalékponttal, de női többség alakult ki. A szomszédos országoknál a „váltás” éve 1998 volt. Az ezekből az országokból érkezők között ugyanis az 1999. január 1-jei állapot szerint a férfi–nő arány lényegében még kiegyenlített. Ezt követően viszont már a nők lettek többségben. A fentiekől eltérő, pontosabban egészen más összefüggések a meghatározók abban az esetben, ha az ázsiai országokból érkezők

nek szerinti megoszlását vizsgáljuk. Esetükben ugyanis minden évben kétszeres vagy ennél valamivel jelentősebb férfitöbbség volt. Az afrikai kontinens országainak állampolgárai esetében még egyértelműbb a helyzet, hiszen a hazánkban élő afrikaiak között minden évben négyszer, ötször több volt a férfi, mint a nő. S végül az itt élő amerikai kontinens állampolgárai között is férfi többséget figyelhetünk meg, bár az utolsó két év kivételével ez a különbség egyáltalán nem volt jelentős.

A nemek szerinti megoszlás mellett a kor szerinti összetétel is fontos demográfiai jellemzője az országban élő külföldi állampolgárok csoportjának. A vizsgált évtized során a külföldiek korstruktúrában bekövetkezett elmozdulásokat nem tudjuk nyomon követni, mert ebben az összefüggésben csak az 1995 és 2001 közötti évekre vonatkozó adatok állnak rendelkezésünkre. Az 1996. évre vonatkozó adatok – mind a férfiak és mind a nők esetében – lényegesen eltérnek az azt megelőző és az azt követő évek adataitól. Ennek okát nem ismerjük.

A hazánkban élő külföldi állampolgárok között minden évben a legnépesebb korcsoport a 30–39 és a 40–49 éveseké volt. Ezeket a korcsoportokat a 25–29 éveseké követte. A férfiaknál azonban a 30–39 évesek korcsoportjához minden évben 3–5 százalékponttal nagyobb arányban tartoznak, mint a nőknél. Az ezt követő három korcsoportnál viszont, ha nem is jelentős, de egy-két százalékponttal a nők aránya a meghatározóbb. Mindezek együttesen azt eredményezik, hogy az itt élő külföldi állampolgárságú nők korstruktúrája idősebb, mint a férfiaké.

A Magyarországon élő külföldi állampolgárok területi elhelyezkedése egyenetlen. Közel 50 százaléka a Közép-Magyarország régió népességét gyarapítja. Évenkénti arányuk 45 (például 1994-ben vagy 2000-ben) és 53 (például 1999-ben) között változott. Ezt követően a legtöbben a Dél-Alföld régióban élnek. Arányuk az első három évben még meghaladta az országban élő külföldiek 16 százalékát, a többi évben viszont 14–15 százalék volt. A legalacsonyabb arányban a nyugat-dunántúli régióban éltek. Itt az országban tartózkodó külföldiek 4,5–5,7 százaléka élt. Ennél 2–2,5 százalékkal nagyobb arányú volt a külföldiek jelenléte az Észak-Magyarország régióban. Közel hasonló mértékben volt régióként nagyobb a Közép-Dunántúl és az Észak-Alföld régióban élő külföldi állampolgárok aránya.

Közép-Magyarország régió kiemelkedő arányát elsősorban a fővárosban élő külföldi állampolgárok aránya határozza meg, bár Pest megye részesedését csak Csongrád közelíti meg. Évenként, igaz, eltérő arányban, de a vizsgált években az országban élő külföldi állampolgárok 42–43 százaléka a fővárosban élt. Budapestet Szeged, Nyíregyháza, Debrecen, Kecskemét, Tatabánya, Székesfehérvár, Hódmezővásárhely és Zalaegerszeg követte. Ezekben a megyei jogú városokban az ezer lakosra jutó külföldiek száma 38 (Szeged) és 9 fő (Zalaegerszeg) között változott.

Annak ellenére, hogy korrekt és teljes körű adatokkal a munkavállalási engedéllyel kapcsolatban nem rendelkezünk, mégis tájékoztató jelleggel a meglévők ismertetését fontosnak tartjuk. Anélkül, hogy az adatokkal kapcsolatos problémáinkat szisztematikusan sorra vennénk, jelezni szeretnénk a migrációs mozgásra és a munkavállalási engedélyekre vonatkozó adatok közötti ellentmondást. Másrészt különösebb vizsgálódás nélkül megállapítható, hogy hihetetlenül szűk azoknak az országoknak a köre, melyek állampolgárai munkavállalási engedélyt kaptak. Ezen belül is aránytalanul kevésnek tűnik azoknak a lengyel, kínai, de még a román állampolgároknak a száma is, akik megkapták az engedélyt. Mindezek mellett talán a legkirívóbb az, hogy a meglévő adatok szerint az Európai Unió, illetve az USA állampolgárai közül senki sem (kért) kapott 1994 és 2000 között munkavállalási engedélyt (12. táblázat). Mindezek ellenére megállapíthatjuk a ki-

adott engedélyek számának évenkénti növekedését. Az 1996. évi visszaesés okát nem ismerjük. Tehát, ha az 1994-es és az 1995-ös adatokat csak tájékoztató jelleggel vesszük figyelembe, s kiindulási évnak 1996-ot tekintjük, akkor 1997-ben 16,3 százalékkal több engedélyt adtak ki. A következő évi növekmény, igaz, ennek csak a fele, de 1999-ben már 22,9 százalékkal több volt a kiadott engedélyek száma, mint 1998-ban. Ez az ütem, ha nem ilyen mértékben, de 2000-ben is folytatódott. Minden évben a legtöbb engedélyt a román állampolgárok kapták. Ha figyelmen kívül hagyjuk az *egyéb* országokhoz tartozókat, akkor a kiadott engedélyek száma alapján a volt Szovjetunió, a volt Jugoszlávia állampolgárai következnek.

12. táblázat

**A kiadott munkavállalási engedélyek
és az engedélyezett hosszabbítások száma állampolgárság szerint,
1994–2000**

Ország	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Szám							
Románia	10 803	13 171	9 218	10 909	11 862	16 982	19 774
Lengyelország	1 411	2 163	1 252	1 449	1 057	641	357
Kína	476	982	544	773	1 190	1 739	2 374
Jugoszlávia	2 206	1 623	1 044	1 192	1 114	1 431	1 602
Szovjetunió	3 044	2 930	3 047	3 852	3 544	4 896	5 783
Csehország	15	26	25	28	47	68	81
Szlovákia	753	859	696	1 140	803	1 254	3 508
Vietnam	117	141	115	229	324	465	764
Egyéb	5 931	4 190	4 355	4 672	6 369	6 662	5 960
Összesen	24 756	26 085	20 296	24 244	26 310	34 138	40 203

Ország	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
%							
Románia	43,6	50,5	45,4	45,0	45,1	49,7	49,2
Lengyelország	5,7	8,3	6,2	6,0	4,0	1,9	0,9
Kína	1,9	3,8	2,7	3,2	4,5	5,1	5,9
Jugoszlávia	8,9	6,2	5,1	4,9	4,2	4,2	4,0
Szovjetunió	12,3	11,2	15,0	15,9	13,5	14,3	14,4
Csehország	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Szlovákia	3,0	3,3	3,4	4,7	3,1	3,7	8,7
Vietnam	0,5	0,5	0,6	0,9	1,2	1,4	1,9
Egyéb	24,0	16,1	21,5	19,3	24,2	19,5	14,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az engedélyek száma alapján Szlovákia és Kína állampolgárai a 4., illetve az 5. helyet foglalják el. Az évtized utolsó éve azonban a fentiekől eltérő sorrendet „produkált”. A román munkavállalók 49,2 százalékos aránnyal elsőségüket megőrizték. 14,8 százalékos rész az *egyéb* kategóriához sorolt országok állampolgáraié. Alig valamivel kevesebb a volt Szovjetunióból érkezett munkavállalók részesedése (14,4%). 8,7 százalékkal Szlovákia, 5,9 százalékkal Kína, 4 százalékkal pedig a volt Jugoszláviából érkezettek következnek. Amennyiben a kiadott, illetve a meghosszabbított munkavállalási engedélyek régiónkénti megoszlását megnézzük, akkor – a hazánkban élő külföldi állampolgárok területi elhelyezkedésével összhangban – a Közép-Magyarország régió túlsúlyát állapítjuk meg. 1994-ben a kiadott és a meghosszabbított engedélyek 62,3 százaléka Közép-Magyarország régióra esett. Ezt Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl, illetve a Dél-Alföld régió követi. A sor legvégén a Dél-Dunántúl régió található. Ezek az adatok töredékességük ellenére, a külföldi munkavállalók régiók szerinti megoszlása mellett, a külföldiek törvényes keretek között végzett munkavégzésének arányairól is tájékoztatást nyújtanak.

5. A közeli jövő lehetőségei

A migrációval kapcsolatos hazai folyamatok rendszerváltoztatást követő kibontakozását legújabb kori történelmünk következményei, közelmúltunk migráció ellenes politikája, az Európai Unióhoz történt csatlakozásunk, valamint a világgazdasági globalizáció körülményei együtt, egyszerre határozták meg. A fentiek mellett a következő évtizedekben a hazai migrációs folyamatok alakulására egyértelmű hatást fog gyakorolni:

- a hazai népesség fogyása és a népesség korstruktúrája előregedésének nyomása;
- a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek migrációs törekvései (nem feledkezhetünk meg arról, hogy kritikus esetekben ismét biztosítani kell, hogy az országban menedéket kapjanak);
- a globalizációs folyamatokba történő intenzívebb bekapcsolódásunk, s ezzel párhuzamosan a gazdaság munkaerő-szükséglete, mely várhatóan növelni fogja a huzamosabb, illetve az átmeneti időtartamú migrációs folyamatok résztvevőinek számát;
- a második világháborút követően, de főleg 1956–57-ben, illetve az azt követő évtizedekben Magyarországról eltávozók egy részének vagy leszármazottainak visszavándorlása.

Jelenleg azonban még nem lehet előre látni, hogy sajátos helyzetünk következtében az átmeneti időtartamú migráció keretében hozzánk érkezőkhöz viszonyítva hogyan fog alakulni a szomszédos országokból áttelepülők száma. Az elmúlt évtized hazai migrációs adatai arra is utalnak, hogy Magyarország nemcsak a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek cél-országa, hanem a világ számos országának állampolgárai számára cél-, illetve tranzitország szerepet is betölt. Ezt az evidensnek tűnő és bizonyos mértékig még adatokkal is alátámasztható állítást azonban mind ez ideig vizsgálatok nem támasztják alá. Nem tudjuk ugyanis, hogy az egyes ország-csoportokhoz tartozó állampolgárok között milyen arányban vannak azok, akik magyarországi tartózkodásukat csupán a Nyugat-Európába, illetve a tengeren túlra történő vándorlásuk átmeneti „megállójának” tekintik, illetve hogy a közülük eltávozók között milyen arányt képviselnek a hazájukba ideiglenesen vagy véglegesen visszatérők és azok, akik tőlünk Nyugat-Európába vagy a tengerentúlra vándoroltak. Ez a kérdés még egyértelműbben vetődik fel az ország

új állampolgárai esetében. Jelenleg azonban semmiféle ismerettel nem rendelkezünk arról, hogy azok közül, akik 1990-et követően kapták meg a magyar állampolgárságot, hányan tekintették tranzit-országnak Magyarországot, s hányan élnek ma már a világ valamely más országában.

Nehezen megjósolható, hogy azok a törekvések, amelyek a nemzetközi munkaerő-áramlásba hazánkat mind egyértelműbben kívánják bekapcsolni, milyen következményekkel járnak. A következő évtized egyik fejleménye valószínűleg az lesz, hogy e folyamatnak alárendelten „tisztaödik”, hogy Magyarország mennyiben és milyen mértékben válik küldő és fogadó állammá. A következő két évtized alatt az is egyértelművé válik, hogy a hazai népességfogyás és a népesség korstruktúrájának előregedése valójában milyen mértékű lesz, s hogy ezen folyamatok megállítása érdekében milyen korrigáló népesedéspolitikai intézkedéseket léptetnek életbe. Ha ez megtörténik, akkor az valószínűleg a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek vándorlásának hazai megítélését is egyértelműbbé fogja tenni. Mindezek, valamint a közép- és kelet-európai országok megoldatlan belső feszültségei s az egyéb előre nem látható események következtében azonban még csak hozzávetőlegesen sem lehet megmondani, hogy az országot érintő nemzetközi vándorlás volumene a jelenlegi szinten marad-e, vagy pedig jelentősebb mértékben növekedni fog. Korrekt vándorlási adatok hiányában, az eddigi tapasztalatok alapján jelenleg csak azt a feltételezést fogalmazhatjuk meg, hogy hosszabb távon pozitív vándorlási egyenleggel nemigen számolhatunk. Fontos kérdés, hogy az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk hogyan, mennyiben módosítja az itt élő külföldiek számát, állampolgárság, nem, kor és foglalkozás szerinti összetételét.

A XX. század utolsó évtizedének vándormozgalmi adatai egyértelműen sürgetik a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűekkel kapcsolatos migrációs elközelítéskor tisztaodását. Nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy az ország népesedési és munkaerő-gondjainak megoldása érdekében elősegítjük-e szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek eddigieknél gyorsabb ütemű kiáramlását, vagy pedig mérsékeljük, esetleg fékezzük kivándorlási törekvéseiket? Kérdéses azonban, hogy visszautasíthatjuk-e azoknak a magyar származású osztrák, román, horvát, ukrán, szerb, szlovák és szlovén állampolgároknak a kérelmét, akik vagy akiknek szülei, nagyszülei akarataik ellenére a nagyhatalmak döntése következtében kerültek kisebbségi sorsba, s váltak idegen országok állampolgáraivá? Mindezekkel összhangban nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a magyar nemzetiségűek Magyarországra vándorlásának milyen következményei (vannak) lesznek a szomszédos országok magyarságának jelene és jövője szempontjából?

A nemzetközi vándormozgalom jelenlegi szakaszának valódi tartalmát, meghatározottságát, számos ok következtében ma még nagyrészt homály fedi. Ezt részben az előző időszak migrációs gyakorlatának diszfunkcionális következményei okozzák. Részben pedig abból adódnak, hogy az Európai Unió létrejötté, várható kibővítése az Unió állampolgárai népességmozgásának teljesen új feltételeket biztosít. Ezekhez a folyamatokhoz sajátosan társult a 2001. szeptember 11-én New York-ot, Washington-t ért terrortámadás, melynek hatására a nemzetközi vándorlás feltételeit a liberális bevándorláspolitikai gyakorlatlaltal rendelkező országok is tovább szűkítették. A terrorizmus elleni harc, az afganisztáni, a kasmíri, az izraeli stb. háborúk újabb tömegek menekülését vonták maguk után. De nemcsak ez, hanem a globalizáció szükséglete is, különösen az átmeneti időtartalmú migráció iránti igényt növelve a vándormozgalom bővítése, a feltételek liberalizálása irányába hat. Mindezek mellett ma még kiszámíthatatlan annak migrációt bővítő ha-

tása, következménye, hogy napjainkban már a nyugat-európai országok népessége is csökken, illetve hogy a népesség kor szerinti összetétele mind öregebb lesz.

A következő évtizedben megítélésünk szerint a nemzetközi vándormozgalom fejlődéstörténetében a legelmaradottabb országok túlnépesedése, az ezekben az országokban élők migrációs nyomása, az országok közötti jövedelem-egyenlőtlenségek kiegyenlítése, a világgazdasági globalizáció munkaerő-szükséglete, a fejlett országok népességének fogyása meghatározó szerepet fognak játszani. Ezekre a kihívásokra a nemzetközi vándormozgalom feltételeinek kiszélesítésével, illetve a jelenlegi keretek további szűkítésével, korlátozásával is lehet válaszolni. Tisztában kell lenni azonban azzal, hogy mindkét megoldás, de még az átmenetiek is – a kibocsátó és a befogadó országok esetében egyaránt – nemcsak előnyt, hanem társadalmi problémák sorozatát rejtik magukban.